

Жика Бујуклић

ПРОФ. ДР ЈЕЛЕНА ДАНИЛОВИЋ (1921–2006)

Док су несносне августовске врућине топиле београдски асфалт, тихо и нечујно напустила нас је професорка Јелена Даниловић, зашавши у девету деценију свога живота. На достојанственој сахрани на Новом гробљу у Београду окупили су се они до којих је та тужна вест успела некако да доспе. Међутим, многи њени поштоваоци, пријатељи и колеге за њену смрт сазнали су тек када су се с отпочињањем школске године опет отворила врата њене друге куће, Правног факултета у Београду. Мада је од пензионисања професорке Даниловић прошло већ две деценије, она је својим делом, научном оставштином, интелектуалним духом и даље на њему била присутна. Као професор Римског права, успевала је да ту изузетно тешку материју приближи студентима и да постане појам предавача коме је славна „Петица“ (највећи амфитеатар на Правном факултету) увек била претесна. Својом ерудицијом, широким познавањем правне материје и ефектним излагањем, пуним духа, али и духовитости, поставила је високе стандарде који су другима били подстицај и изазов.

Потичући из типичне грађанске породице, понела је темељно образовање које је укључивало учење светских језика, свирање клавира, познавање сликарства, једном речју култ умног и лепог. Свој таленат за језике исказала је већ као дете, када је лако научила словеначки језик и на њему завршила основно школовање и неколико разреда гимназије (јер јој је отац, као официр краљевске војске, добио премештај у Љубљану). Правни факултет у Београду завршила је „историјске“ 1948. године, радећи повремено у државној служби (филмској индустрији, Министарству спољне трговине). Као интелектуалац и хуманиста била је наклоњена напредним идејама левице, а у родном Зрењанину је пред крај рата и активно помагала снагама антифашистичког покрета. Ипак, грађанско порекло не само да јој није била посебна препорука у данима послератне комунистичке диктатуре, већ је представљало и разлог за њено хапшење. Тек пошто је утврђено да се „није компромитовала у сарадњи са окупатором нити са домаћим издајницима“ (како то стоји у првом

реферату о њој), примљена је 1952. године за асистента на Правном факултету у Београду, и тиме започела своју блиставу професорску каријеру. Докторирала је 1958, а у звање редовног професора Римског права промовисана 1970. године. Тиме постаје прва жена која је стекла професорско звање из ове области у целој бившој Југославији. Доајен правноисторијске катедре, професор Драгомир Стојчевић је у њој пронашао најбољег сарадника, и са својим наследницима они су временом створили научнички ауторитет који је привлачио магистранте и докторанте из целе Југославије. Може се слободно рећи да је створена „београдска романистичка школа“, у којој је стасао научнички подмладак који је данас израстао у најугледнија професорска имена на Правним факултетима у Скопљу, Подгорици, Сарајеву, Бања Луци, Загребу, Сплиту, Риједи итд. На многим од њих је, док нису стасали кадрови, професорка Даниловић годинама држала комплетну наставу, што је био случај и у Србији (Нови Сад, Крагујевац, Ниш, Приштина), тако да је и оснивање већине ових установа везано за њено прегнуће.

Свој научни ангажман започела је радом у дубровачком архиву, где је палеографским ишчитавањем оригиналних латинских докумената (нотарских књига) долазила до драгоцених података о трговачким и правним односима у овој средњовековној комуни. Из те материје била је и њена докторска дисертација („Облигациони уговори у средњовековном дубровачком праву“), коју је бриљантно одбранила пред професорским величинама Михаилом Константиновићем, Бориславом Благојевићем и Албертом Вајсом. Желећи да утврди степен преузимања (рецепције) римског права у тој градској средини, дошла је до многих оригиналних ставова, који ће будућим истраживачима представљати неизоставно полазиште за даља проучавања. У наредним деценијама наставила је да се интензивно бави правном историјом Дубровника и из те области објавила драгоцене радове о репресалијама, залози, установи „аптаги“ и трговачким обичајима у том граду. Професорка Даниловић је и сама увела плејаду кадрова у област изучавања статутарних права и довела их до објављивања студија везаних за питања правног уређења средњовековног Загреба (М. Апостолова-Маршевелски), Ријеке (А. Петрановић), Сплита (Ж. Радић), Дубровника (М. Шарац), Котора (Н. Богојевић), Будве (Ж. Бујуклић).

Свој најзначајнији допринос Јелена Даниловић дала је ипак у материји Римског права, како у педагошкој сфери (скрипта, практикуми), тако и у научној. Као ђак најеминентније фигуре у свету романистике, чувеног професора Макса Казера, код кога је била на двогодишњој специјализацији у Хамбургу (као стипендиста Хумболтове фондације), и после научног усавршавања у Италији, Фран-

цуској, Холандији и другим европским универзитетским центрима, професорка Даниловић је изградила свој препознатљив егзегетички метод, приступ доминантно заснован на нормативној анализи. У римском праву његова примена доступна је само врским познаваоцима античких правних извора и латинског језика, што је професорка Даниловић свакако била. Поред бројних чланака из те области (посвећених римском судском поступку, одговорности код уговора о делу, поморском превозу робе, средњовековној рецепцији у Болоњи, утицају римског права на Српски грађански законик др.), аутор је и обимне студије о тзв. популарним тужбама („*Actio popularis* од римског до савременог права“, Београд, 1968). У овом раду дошао је до пуног изражаја њен научнички кредо, по коме изучавање тековина античке баштине није само себи циљ, већ је пут ка бољем упознавању времена у коме живимо. Током вишедеценијског проучавања различитих правноисторијских тема, увек је следила нит која ју је водила од римске правне традиције, преко средњовековне рецепције, како на Западу, тако и на византијском Истоку, па све до појава асимиловања древних установа у модерним правним системима. Њена научна радозналост довела је и до проучавања упоредних правних система, шеријатског права, англосаксонског, до изучавања научног доприноса Хуга Гроцијуса. Објавила је радове о рударском праву у средњовековној Србији, обичајном праву Паштровића, о значају Законика књаза Данила, о Валтазару Богишићу (од којих је већина сабрана у књизи „Историјско правне студије“, Подгорица, 2002). На основу необјављене архивске грађе, написала је и део драгоцене монографије о историјату Правног факултета у Београду.

Изузетно владање језицима (француски, немачки, руски, енглески, италијански, мађарски, словеначки) омогућавало јој је да боље упозна достигнућа романиста из различитих културних средина, као и да на научним конгресима резултате својих истраживања излаже углавном на језику домаћина скупа. Отуда је лако комуницирала са правним историчарима из целог света и остала позната по својим виспреним запажањима и коментарима, које је износила без зазирања од ауторитета, што је временом и сама постала. То је довело до чланства у највећим међународним научним асоцијацијама, у Бриселу (*Société Internationale d'Histoire des Droits de l'antiquité* и *Société Jean Bodin pour l'histoire comparative des Institutions*) и Паризу (*Société d'Histoire de Droit français et étrangère*). У својој средини доживела је посебно признање пријемом у Научно друштво Србије 2002. године.

На свом Факултету професорка Даниловић се посебно ангажовала у раду клуба љубитеља античке историје *Forum Romanum*, који већ дуже од 35 година окупља студенте права жељне нових сазнања,

која се на том месту стичу кроз посебна тематска предавања, научне екскурзије, као и награђивањем најбољих студентских радова. Својим ентузијазмом и специфичним даром за непосредну комуникацију са студентима била је увек стожер окупљања младих људи. Многи њени студенати остали су на Факултету и постали научни радници, захваљујући између осталог и њој. Имао сам част да пре три деценије будем један од њих, штавише, да postanем и њен асистент. Живети и радити са професорком Даниловић била је велика привилегија, јер се од ње имало шта научити, не само из области науке, већ и о односу према људским вредностима, раду и поштењу. Никада није бирала лакши пут нити је до циља долазила двојним моралним начелима, партијским пречицама, нити звучним универзитетским титулама. Презирала је нерад, лицемерство, лажне величине, а себе, па и људе око ње, приморавала на поштовање високих вредносних критеријума. Била је перфекциониста, чак до претеривања, и ко зна колики би још њен научни опус био да су многи рукописи угледали светло дана, и да су њена чувена предавања претворена у универзитетске приручнике. Али, можда баш зато, она је била и остала институција за себе, узор који обавезује. Представити се на светским конгресима као њен ђак, била је увек посебна привилегија, али и „почасно звање“ које се морало оправдати. Када се због позних година све мање појављивала у свету романиста, сви су се распитивали за њу и њено здравље. Вест о смрти Јелене Даниловић дубоко их је погодила, а велика имена романистике, професори Hans Ankum (Амстердам), Pierangelo Catalano, Mario Talamanca (Рим), Alan Watson (САД), Gerhard Thür (Грац) и многи други, изразили су дубоку жалост за изгубљеним пријатељем, колегиницом којој су се дивили и поштовали је.

Ових дана Правни факултет у Београду слави 165 година од свог оснивања, а у темељима те традиције остаће неизбрисив траг једне професорске величине као што је била Јелена Даниловић. Она је бројним генерацијама својих студената, али и свима нама, оставила најлепши пример како се свој позив воли и поштује.

Антун Маленица

ПРОФ. ДР ЈЕЛЕНА ДАНИЛОВИЋ
(1921–2006)

Уважене колеге и драги пријатељи¹,

Са осећањем дубоке жалости желим да вас обавестим да наша колегиница Јелена Даниловић од месеца августа више није са нама.

Професорка Даниловић била је ученик Макса Казера. Читав живот и сву своју енергију посветила је изучавању римског права и својим студентима. Била је редовни професор Правног факултета у Београду, али је наставу римског права држала и у Подгорици (Црна Гора) и на нашем факултету у Новом Саду.

Професорка Даниловић била је међу оним професорима које су студенти обожавали. Дошли су у Београд на сахрану наше драге професорке многи њени студенти, дипломирани правници. Неки су њена предавања слушали почетком шесте деценије, а други крајем осме деценије прошлог века. Међу присутнима били су и министри у садашњој влади и они који су на том положају раније били.

Професорка Даниловић била је привржени члан Међународног удружења правних историчара *Fernand de Vissher* и учесник наших конгреса – последњи пут је наступала у Амстердаму. Била је полиглота. Беспрекорно је говорила неколико светских језика. Више пута је председавала седницама нашег конгреса. Подносила је бројна саопштења и активно учествовала у дискусијама. Врло динамична и драга, имала је много добрих пријатеља међу романистима у многим земљама.

---

¹ Реч проф. Антуна Маленице (Правни факултет у Новом Саду) на завршној седници LX конгреса Међународног удружења *Fernand de Vissher* за историју античких права (*Société Internationale d'Histoire des Droits de l'antiquité*), Комотини / Грчка, 29. септембар 2006. године.

Њен истраживачки рад најчешће је био везан за историју рецепције римског права у средњем веку. Деценијама је проучавала документе богатог архива у Дубровнику, који је вековима био слободна градска република. Објавила је чланке у свим најважнијим романистичким часописима.

Скоро сви романисти у Србији, укључујући и мене, били су ученици професорке Даниловић. Остаје трајно у нашим сећањима као колегиница, врхунски професор и искрени пријатељ.